

Nödhjälpsarbetare i Jönköping

Agneta Åsgrim-Berlin

Flygfältsbygget

Det AK-arbete som, vid sidan av Ulricehamnsbanan, berörde flest jönköpingsbor var flygfältsbygget. I det sankärrområdet söder om Munksjön och Rocksjön pågick anläggningsarbeten under en stor del av 1930-talet. Projektet var ett statskommunalt reservarbete, och finansierades till största del med statliga medel. Så här berättar Kurt Sjöström:

”Sen var man med då i arbetslöshetsåren och fick gå och stämpla på arbetsförmedlingen. Då hade AK-kommissionen kommit igång och hade kontor nere på Framnäs. Där fick man söka AK-arbete, eller beredskapsarbete som det också hette. Det hette nödhjälpsarbete, AK-arbete, beredskapsarbete, reservarbete . . . Det första jag kom in på, det var flygfältet – gamla flygfältet. Det hade påbörjats omkring 1929–30. Då hade man börjat på att avverka hela Ljungarumsskogen. Det var mycket folk på flygfältet, många hundra som fick arbete där.”

Huvuddelen av arbetet på flygfältet bestod i att schakta sand och grus vid ett par större tag samt att forsla schaktmassorna till de sankärrpartier som skulle fyllas ut och planeras.

”Jag var på Solåsen. Det var rätt höga schakt – tio meter höga. Så tog man fyll därifrån och hävde ner. Det var ett väldigt sankt område med 30 meter djupa hål innan man nådde botten. Det skulle fyllas opp. Det var till att ösa sand stup i ett. Sen körde man ner vagnarna från schakten och tömde nere på fälten. Där stod ett arbetslag och tog emot och tippade ner. Det försvann ju lika fort som det tippades ner. Di fick köra väldiga massor innan det fyllde. Jag vet, di la opp kullar som var en 10–12 meter höga. På morgonen så syntes inte en fläck av dem. De hade sjunkit rätt ner. Men hur det var så fyllde man igen det.”

Arbetet utfördes med enkla handredskap, men för att transportera schaktmassorna användes tippvagnar som drogs av små ånglok på utlagd räls.

”Det var hackor, skyfflar och spadar. Det var handkraft. Om det var lera så var det tungt. Det var en del som var starka, men di som var klena fick slita ännu mer. Var och en hade sin vagn att lasta. Det var 0,75 m³ i den där tippvagnen, tror jag. Så var det ett litet lok som körde ner dem. Om det var hårt så fick vi korpa. Så man fick slita rätt så bra.”

Handredskapen tillhandahölls av AK och kvitterades ut vid anställningen. Om något saknades när man slutade skulle det ersättas.

”Vi fick skriva på en rekvisition på spadar och allting och det ansvarade man ju för. Sen när man blev avpollterad fick man lämna in grejerna, annars fick man betala för det. Det var noga.”

Största delen av arbetsstyrkan på flygfältet, liksom vid andra AK-arbeten, bestod av sk reservarbetare, som skulle utföra grovarbetet. För de uppgifter som fordrade särskilt yrkeskunnande anställdes specialarbetare, exempelvis lokförare och bergsprängare. Specialarbetarna hade något bättre löner än de vanliga reservarbetarna, men utgjorde en liten grupp i sammanhanget. Arbetet bedrevs i arbetslag, utspridda på flera olika platser på flygfältet. Unga pojkar och äldre män arbetade sida vid sida.

”Vi var uppdelade i arbetslag. Som mest på Solåsen tror jag vi var 50 man i alla åldrar. Man förundrade sig många gånger över att man plockade ut så många äldre människor. Det var tungt arbete – lerbord som var hårt att jobba i. Vi ungdomar hade lättare för det. Jag tror inte idag, att man skulle placera så gamla människor på så tunga arbeten. Det var tungt och lerigt och smutsigt och hårt arbete.”

*Arbetare vid anläggningen av Jönköpings flygfält, omkr
1935. Foto Gustav Andersson.*

*Flygfältsbygget pågick under en stor del av 1930-talet
som ett statskommunalt reservarbete, och hundratals jön-
köpingsbor var anställda som AK-arbetare.*

Trots att AK-arbetarna ibland hade olika bakgrund tycks sammanhållningen ha varit god.

”Det var många gånger bra sammanhållning. Di hade ju samma helvete allihopa. Di var lika fattiga allihop. Det fanns såna som hade skolor; studenter, vägmästare och ingenjörer, men di fick inget annat jobb.”

Varje arbetslag valde inom sig en lagbas som skötte redogörelsen för antalet arbetade timmar, men som i övrigt arbetade som de andra i laget. För arbetsledning och tekniskt kunnande svarade en schaktmästare med överinseende över flera arbetslag.

Arbetet bedrevs i regel med gruppäckord. Enligt AK:s normer skulle lönerna för reservarbetare ligga 25 % lägre än grovarbetarlönerna på den öppna arbetsmarknaden på orten.

”Man fick ut ett visst fast belopp varje vecka. Jag tror det var 15 kr. Sen var det ackord, så man mätte hur mycket vi hade tatt på schaktet; hur mycket massa vi hade schaktat i på en månadsperiod. Det var inte ofta det blev nåt överskott av det. Det blev kanske ett par kronor. Om det blev överskott skulle det fördelas på alla.

Vi var ju helt och hållet underställda AK:s bestämmelser. AK hade ju vissa bestämmelser, att

Arbetare vid grusschakt på flygfältet, omkr 1935. Foto Gustav Andersson.

det inte skulle betalas så bra, därför att man skulle ju inte stanna på en sån arbetsplats, utan man skulle söka sej därifrån så fort som möjligt. Det var ju meningen med det hela. Därför hade man sådan lönesättning. Det var fattigt och eländigt. Många av dom fick gå till socialvården också.”

Arbetsdagen började kl 7. De flesta gick till fots från staden till flygfältet. Att skaffa en cykel var för många ouppnäeligt.

”Vi fick gå till jobbet. Det fanns sånna som gick änna från Järstorp till Solåsen. Det var ingen liten väg! Vi började 7, vanlig arbetstid, och höll på till 5. Jag kunde köpa mej en cykel sen, en gammal cykel för 25 kronor, när jag hade jobbat ett år. Jag och en annan, vi plockade bär och ved ute på flygfältet innan vi körde hem. Jag hade en vedsäck varenda dag med mig hem. Det var det enda sättet för att kunna klara sej.”

Gemensam matsal eller bespisning fanns ej på flygfältet, utan var och en hade med sig sin matlåda, som intogs i de bodar av trä som ställts upp till varje arbetslag.

”Mat fick vi själva ha med oss. Jag hade med mig, för min fru lagade ju. Det fanns såna där plåtpisar i mitten av kuren, och där kunde man sätta maten. Eldade gjorde vi hela dagarna. Det var ju enda sättet att hålla sig varm. Man blev ju svett, och då fick man gå in och sätta sig, om man hade några minuter över. När vi hade lastat vagnen fick vi ju vänta till loket hade kommit och tagit dän den och skjutsat fram nya vagnar.”

Arbetarskyddet var bristfälligt, och arbetet i de höga grusschakten innebar vissa riskmoment. Kurt Sjöström:

”Vid ett tillfälle satt vi inne. Vi hade tagit en kaffepaus. En arbetskamrat stod där ute – det var i ett högt schakt. För att man skulle få sanden att rasa

ned så släntade man, kallades det, med släntspade. Man grävde under, så att det rasade till slut, och sen var det till att ge sig i kast med det.

Jag stod och tittade i dörröppningen på honom, där han stod med släntspaden i schaktet. Han stod och stötte med spaden för att det skulle komma ned ett sandras. Och rätt som det var kom det ett ras, och han kom underst. Han blev precis översköld av sandrasen. Jag såg precis var det var, så jag skrek åt dom andra att dom skulle ut. Jag sprang rätt över – han låg inte djupare än att jag kunde skrapa fram ansiktet. Han hade ju omkommit där, om inte vi hade sett det.”

För att spränga bort överhängande jordmassor i schakten tilldelades varje arbetslag en viss mängd sprängämnen. Extra ammunition fick arbetarna bekosta av sina egna löner. Erik Karlsson:

”Vi fick för lite ammunition. När det frös i schakten hängde det stora tak över, och det hände ju olyckor. Vi försökte få ut Lindqvist, hette han som var byggnadschef, men han kom aldrig ut. Då demonstrerade vi. Vi gick runt hela flygfältet och tog med oss folk och gick till byggnadskontoret, och fråga om han skulle komma ut, och det gjorde han, och då fick vi lite bättre. Vi fick ammunition, så vi kunde spränga dän.”

AK-arbetarna stod många gånger utanför fackföreningen. För att bättre kunna ta tillvara sina intressen bildade nödhjälpsarbetarna mer eller mindre varaktiga sammanslutningar. Erik Karlsson var med:

”Vi hade en förening som hette Nödhjälpsarbetarnas förening. Vi gjorde aktioner när det gällde skatten. Vi tågade till borgmästaren och fick igenom att di inte skulle dra så mycket skatter. Men många var rädda för att vara med, särskilt de som hade många barn. Dom vågade inte opponera sig. Vi som var otaktiska och skrek och gapade, vi fick inga jobb tack vare det.”